

Modern Türklük Araştırmaları Dergisi

Cilt 2, Sayı 4 (Aralık 2005)

Mak. #54, ss. 70-87

Telif Hakkı © Ankara Üniversitesi

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

Prof. Dr. Muharrem Ergin'e

Fazlullāh B. Rūzbihān-i Huncī'nin Yaşamı ve Yavuz Sultan Selim Han'a Yazdığı Türkçe Manzum Yakarışı

Gülşen Seyhan Alışık

Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

ÖZET

Bu yazıda Rūzbihān-i Huncī (860/1456-927/1521)'nin yaşamı ve bilinen tek Türkçe manzumesi, manzumenin yazılış sebebi ve dil özellikleri incelenecektir. Akkoyunlular ve Şeybānîlerin sarayında uzun müddet kalan Huncī'nin eserleri bu dönemler hakkında oldukça zengin bilgiler taşımaktadır. Bütün eserlerini Farsça ve Arapça vermiş olan Huncī'nin Türkçe bildiğini bizzat kendi eserlerinden öğreniyoruz. İlgili manzume Feridun Beğ'in Münşeat mecmuası içerisinde bulunmaktadır. Safevî baskısından yılmış olan Huncī, yazdığı manzum yakarıшта Sultan Selim'den yardım istemektedir. Eser dil bakımından olduğu kadar, dönemin Özbek aydınlarının Osmanlıya bakışları açısından da önemlidir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Rūzbihān-i Huncī, Şeybānî Han, Şah İsmail, Selim I, Safevî, Osmanlı, Özbek, Şii, Sünnî

ABSTRACT

The life of Rūzbihān-i Huncī (860/1456-927/1521) and his only known Turkish poem, causes of the writing of this poem and language characteristics are to be examined in this article. Huncī's works who stayed for a long period at the Akkoyunlu and Sheybani's palaces have valuable information about such periods. We have seen that Huncī knew Turkish based on his own works who has created his all works in Persian and Arabic. Related poem was found in the literary compositions collection of Feridun Beğ. Huncī who was dreading of the Safavi pressure is asked for help from Sultan Selim with his lyric prayer. The work has important language characteristics and reflects the

points of view of the Uzbek intellectuals to Ottomans.

KEY WORDS

Rûzbihân-i Huncî, Şeybânî Han, Şah İsmail, Selim I, Safevî, Ottoman, Uzbek, Şiite, Sunni.

Yazarın Yaşamı

Yazarın adı kendi eserlerinde Ebu'l-Hayr Emînüddîn Fazlullâh b. Rûzbihân b. Fazlillâh el- Huncî el- İsfahânî, Fazlullâh b. Rûzbihân b. Fazlillâh el- Huncî el- İsfahânî el-mulakkaḅ bi-Emîn el-ma'rûf bi-H'vâce Mollâ, Emînüddîn Fazlullâh b. Rûzbihân b. Fazlillâh el-müştehir bi-H'vâce Mevlânâ el- İsfahânî olarak kaydedilmiştir. Fazlullâh, köken olarak Güney Fars eyaletindeki Lâristân bölgesinin Hunç ilçesine bağlı olduğundan Huncî, Şiraz'da doğduğu için Şirâzî, ve İsfahân'da yaşadığı için İsfahânî nisbeleriyle de kayıtlara geçmiştir. Aynı zamanda din bilgini de olan Fazlullâh, H'vâce Mollâ ve H'vâce Mevlânâ lakaplarıyla da ün salmış, şiirlerinde ise Emîn mahlasını kullanmıştır.

Din bilgini ve tarihçi Rûzbihân-i Huncî (860/1456-927/1521), hem anne hem de baba tarafından zengin, etkili ve bilgin bir aileye mensuptur. Soy kütüğü baba tarafından ünlü sufi Rûzbihân-i Baklî'ye (Hoca 1971) ve anne tarafından Sâidî (Haarman 2003: 55; Özgüdenli 2003: 57-97) ailesine bağlanır. Selçuklular ve H'vârezmşâhlar zamanında İsfahân'da dinî ve siyasî etkiye sahip iki büyük aile bulunmaktaydı: Hocendî ve Sâidî aileleri. Sâidî ailesi yaşadığı bölgede özellikle Hanefilerin önderi konumunda bulunmuştur. Gerek Baklî gerekse Sâidî aileleri Akkoyunlular döneminde de soyurgal sahibi olarak bu ayrıcalıklı konumlarını korumuş ve himaye edilmişlerdir. Fazlullâh'ın babası Cemâlû'd-dîn Rûzbihân Akkoyunlular zamanında İsfahân'ın önde gelen kişilerinden biri idi. Huncî, babası hakkında Alem-Arâ-yı Emînî'de bigi vermektedir (Örs 1998: 24-25, 152). Cemâlû'd-dîn Ruzbihân yaklaşık olarak 891/1485'te Tebriz'de vefat etmiştir. Huncî'nin çocukları hakkında fazla bilgimiz yoktur. Kaynaklarda, (Nefisî 1344: 637; Örs 1998: 26) Huncî'nin H'vâce Muhammed adlı bir oğlu olduğu ve babası ile birlikte Maverâünnehr'e gittiği fakat babasına itaat etmediği bilgileri kaydedilmiştir. Ayrıca kayıtsız bir mizaca sahip olan H'vâce Muhammed'in de şiir yazdığını da biliyoruz.¹

Şiraz'da doğan Huncî, ilk eğitimini de bu şehirde ünlü din bilgini Şâfi'î Celâleddîn Devvânî'den (ö. 908/1502) (Kilisli Rifat 1331: 273-305; 385-386; Anay 1994:

¹ Osmanlı kaynakları Çaldıran savaşından sonra 16 Recep 920/ 6 Eylül 1514 tarihinde Tebriz'e giren Yavuz Sultan Selim'in kendisine sığınan Hüseyin-i Baykara'nın oğlu *Mirza Bediü'z-Zamân* ile *Muhammed Hâfiz-ı İsfahânî* ve oğlu *Hasan Can*'ı beraberinde İstanbul'a getirdiğini kaydeder. Burada adı geçen Hasan Can, Hoca Sa'adeddin'in babasıdır. Bu konu üzerindeki çalışmalarımız bitmemiş olduğu için, Hasan Can'ın babası Muhammed Hâfiz-ı İsfahânî'nin Huncî'nin oğlu H'vâce Muhammed olduğunu şimdilik ihtiyatla söyleyebiliriz.

257-262; Sutude 1962:335) almıştır. Huncî'nin bu dönemde en çok ilgi duyduğu konu Moğol öncesi düzen içerisinde şeriâtin pratik uygulamaları olmuş ve Ubeydullah Han döneminde yazdığı, *Sülûkü'l- Mülûk* adlı eserinde de bu bilgileri değerlendirmiştir (Haarman:1978: 55).

Huncî, sufizmi Suhreverdi'nin takipçisi olan Cemaleddin el-Ardistânî' den aldığı derslerle öğrenmiş ve Cemaleddin el-Ardistânî ile birlikte Mısır ve Filistin'e gitmiştir. Kaynaklar Huncî'nin hocası için bir menâkıp yazdığını kaydetse de bu eser günümüze ulaşmamıştır. (Haarman 1978: 55).

Huncî, ilk hac yolculuğuna 877/1473 yılında on yedi yaşında, ikinci hac yolculuğuna yirmi beş yaşında iken çıkar. İkinci hac ibadetinden dönerken bir süre Memlûk Sultanı Kayıtbay'ın sarayında kalır. Huncî resmî kariyerine Tebriz'de Akkoyunlu sarayında Uzun Hasan'ın oğlu Sultan Yakub'un yanında başlamıştır (892/1487). Sultan Yakub'un ölümünden (Sefer 896/ Aralık 1490) sonra oğlu Sultan Baysungur'un yanında bulunmuştur (1490). Bu sıralarda Azerbaycan'da çıkan karışıklık nedeni ile Huncî, Azerbaycan'dan ayrılmak zorunda kalmış ve Kâşân'a gitmiştir. Mevlana İsfahânî, Kâşân'da bulunduğu sırada İbtâla Nehci'l-Bâtıl ve İhmâl ü Keşfi'l-Âtıl (909/1503) adlı Arapça bir eser yazmıştır. Bu eser şîilerle sünnîler arasında tartışmalara ve karışıklığa yol açmıştır (Mazzaoui 1972; Haarman 1974: 332-369). Bunun üzerine Huncî oradan ayrılarak Sultan Hüseyin-i Baykara'nın himayesine sığınmış, Özbek Şeybânî Han'ın Horasan'a girmesini takiben (905/ 1500) uzun bir yolculuktan sonra Horasan'a gitmiştir. Huncî, gerek dinî ve gerekse siyasî bilgi ve birikimi ile Şeybânî Han'ın övgüsünü kazanmış ve han tarafından himaye edilmiştir. Fazlullah'ın yaşamının bu dönemi ile ilgili bilgileri *Mihmân-nâme-i Buhârâ* adlı eserinde ayrıntılı olarak bulabilmekteyiz. Bu eserden edindiğimiz bilgiler Huncî'nin dinî, siyasî ve edebî yönünü ortaya koymasına bakımından son derece önemlidir. Huncî, koyu bir sünnî olan ve yaşamı boyunca Kazaklar ve Safevîlerle mücadele içinde bulunan Şeybânî Han'ın ölümüne (916/1510) kadar hizmetinde bulunmuştur. Huncî, gerek Sultan Yakub'u gerekse Şeybânî Han'ı daima zamanın imamı ve halifesi gibi dinî unvanlarla değerlendirmiştir. Huncî, *Mihmân-nâme-i Buhârâ* ve 'Âlam-ârâ-yi Emînî'de sık sık hanların huzurunda yapılan sohbetlerde bulunduğunu ve kendisinin takdir edildiğini kaydetmiştir. Huncî, özellikle dinî konularda her iki han üzerinde de etkili olmuştur. Bu iki eserinde de onun Azerbaycan'ı terk etmesine sebep olan Safevîlerden ve dolayısıyla da Şîilikten çok müşteki olduğunu açıkça belirtilmiştir. Bu dönemin Akkoyunlu, Safevî ve Özbek gerçeğini ve ilişkilerini anlamak bakımından her iki eser de, bütünüyle tarafsız yazılmamış olmakla beraber, son derece önemlidir.

Şeybânî Han'ın 916/1510 tarihinde Safevî Sultanı Şah İsmail ile yaptığı savaş sırasında öldürülmesinden sonra Huncî kısa bir süre Semerkant'ta korumasız kalmıştır. Şeybânîlerin Ubeydullah Han'ın önderliğinde Buhara'ya yeniden

girmelerini (918/1512) takiben Fazlullah Buhara'ya davet edilmiş ve Ubeydullah Han'ın koruması altına girmiştir. Huncî, bu dönemde *Sülükü'l-Mülük* adlı eserini yazarak Ubeydullah Han'a sunmuştur. Yaşamının sonuna kadar Özbek sarayında kalan Huncî 5 Cemaziyülevvel 927/ 13 Nisan 1521'de Buhara'da öldü. H^vâce Baha'addîn Hasan Nişârî-i Buḥârî tarafından 974/1566 yılında yazılmış olan Müzekkîr-i Ahbâb (Bukharî 1969: 141) adlı eserde *Zikr-i cennîl senedü'l-mahaddîşîn H^vâce Mevlânâ Rûzbihânî İsfahânî* "Hadis söyleyicilerin senedi İsfahânlı Hoca Mevlana Ruzbehânî'nin anlatımı" başlığı altında onun Herat'ta öldüğü ve Hıyâbân adlı mevkide gömüldüğü kaydı bulunmaktadır.

Eserleri

Fazlullâh b. Rûzbihân eserlerini edebî endişe ile yazmamıştır. Onun yazmaktaki ilk amacı aydınlatmak olmuştur. Bu yüzden onun gerek düz yazı gerekse şiirlerinde kullandığı dil, döneminin diğer yazar ve şairleri ile karşılaştırıldığında edebî yönden zayıf kalmaktadır.

Son derece verimli bir yazar olan Huncî'nin bilinen eserleri şunlardır:

(1) *Bedî'u'z-zamân fî kışşati ḥayy b. Yaḳẓân*. Yazılış tarihi 892/1487 yılı ya da daha öncesi olan bu eser, Farsça olarak kaleme alınmıştır. Yazması günümüze ulaşmamış bulunan bu eseri Fazlullah Rûzbihân Sultan Yakub'a ithaf etmiş ve huzurunda kendisine sunmuştur (Woods 1976: 153-154, 284). Huncî, *Tārîḫ-i 'Âlam-ârâ-yi Emînî*'de bu eser hakkında şu bilgiyi verir: "Ders ve incelemeden arta kalan zamanımı Bedî'u'z-zamân fî kışşati ḥayy b. Yaḳẓân'ı telif etmekle geçiriyordum. O kitapta nefsi nâtikanın tederrücu hakkında bir hikâye yazdım. Söz konusu kitap Farsça yazıldığından ibarelerin süslenmesinde, çeşitli mecaz ve istiârelerin kullanımında son derece mübalağa edildiğinden, kitabı inceleyenlerin de anlayacağı gibi hakikat ilimlerinde bundan önce bu kadar derli toplu ve süslü bir araştırma pek nadir kaleme alınmıştır. Kitap yazılış bittikten sonra, fâzılların ve kabiliyet sahiplerinin gönlünde tam bir yer edindi. Fâzıllar onu istinsah etmeğe ve ondan nakillerde bulunmağa rağbet gösterdiler. Nüshaları dünyanın çeşitli yerlerine dağıldı." (Örs 1998: 36, metin 64-71)

(2) *Tārîḫ-i 'Âlam-ârâ-yi Emînî*. Uzun Hasan'ın ölümünden sonraki dönemi içeren bu eser, Sultan Yakup döneminde onun emriyle yazılmağa başlanmış, ölümünden sonra tamamlanarak oğlu Baysungur'a ithaf edilmiştir. Bu eserin yazılış tarihi 892-896/1487-1490 yılları arsında olmalıdır. Eserde olayların anlatımına Uzun Hasan'ın ölümü (883/1478) itibarıyla başlanmış ve Sultan Yakub'un ölümü (11 Sefer 896/ 24 Aralık 1490) ile son bulmuştur. Bilinen iki yazması vardır: Süleymaniye Kütüphanesi (Fatih Kitapları Nu. 4431, çekimlenme tarihi: 926/1520) ve Bibliothèque Nationale (Blochet 1900 I: 296) (Ancient Fonds Persian Nu. 473, çekimlenme tarihi: 952/1545)'de

bulunmaktadır. Bu eser bilim dünyasına Minorsky (1957) tarafından tanıtılmış, Türkiye’de ise tanıtımı Nadernejad (Nadernejad 1985: 297-299) tarafından yapılmıştır. John Woods (1992) tarafından geniş bir giriş ve İngilizce özet ile yayımlanmıştır. Eser üzerine yapılan son bilimsel yayın Muḥammed Akbar’a aittir (Muḥammed Akbar: 2003). Ayrıca eser Derya Örs (1998) tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır.

(3) *Hidāyetü’l taşdik ilā hikāyeti’l-ḥarīk*. Ruzbihân Huncî, Arapça olan bu eserini Şevval 907/Nisan 1502’de İsfahan’da tamamlamıştır. Eser, Mescid-i Nebevî’de 688/1289’da çıkan ve büyük bir tahribata yol açan yangını konu almaktadır. Bu risale üzerine Irac Afşar (1969: 3-34) ve Muhammed-Taḳî Dānişpazhūh’un (1969:77-113) çalışmaları vardır.

(4) *Kitābü ibtālî nehci’l-bâtıl ve ihmālî keşfi’l-âtil*. Huncî’nin Arapça olarak yazdığı bu eser 3 cemaziyelahir 909/ 22 Aralık 1503’te Kâşân’da tamamlanmıştır. Olcaytu döneminin Şii din bilgini Hasan bin el-Muayyed b. Yusûf b. al- Muṭahhar al-Ḥillî² (648/726–1250/1325)’nin *Nehcü’l-ḥaḳ ve keşfü’ş-şıdk ve ş-şevāb* (Uyar 2004: 80-93) adlı eserinin eleştirisidir. Huncî’nin bu eseri, yazıldığı dönemde bilginler arasında çok büyük tartışmalara yol açmış ve şii’ler ile sünni’ler arasında karışıklık çıkmasına sebep olmuştur. Bu gelişmeler sonucunda Huncî, Kâşân’dan ayrılmak zorunda kalmıştır.

(5) *Mihmān-nāme-i Buḥārā*. Şeybânî Han’ın 914/1508 yılında Sir-Derya’nın kuzeyindeki bozkırlarda yaşayan Kazaklar ile mücadeleleri, Han’ın Semerkant’a dönüşü, Meşhet ve Tus’u ziyaretleri, ordusu; Özbek ve Kazakların durumu, savaşları, gelenekleri gibi konuları işleyen bu eser, Buhara ve Herat’ta 915/1509 yılında tamamlanmıştır.

Bu eser üzerinde çeşitli çalışmalar yapılmış olmakla beraber bir bütün olarak ilk kez M. Sutûde (Sutude 1962) tarafından Nuruosmaniye yazmasının Arap harfleri ile yeniden dizimi, nüsha farkları ve konuya açıklık getirici bilgileri içeren dipnotlarla yayımlanmıştır. Sutûde’nin eseri 34 sayfalık bir giriş ile başlamakta, sonra sayfa numarası birden başlamak üzere metin (s. 1-356), dizinler (s. 357-406) ve İngilizce bir sunuştan (s. I-IV) oluşmaktadır. Bu dizinler; ayet, hadis, dinî ıstılahlar; kitap ve risale adları; kişi adları, unvan ve lâkaplar; eserde geçen şii’lerin dillere göre tasnifi; boy, kavim, millet, devlet, hanedan adları; şehir, kasaba, köy, bölge, kale, geçit, ırmak, dağ, yaylak kışlak vb. yer adlarını içermektedir. Sonraki çalışmalar Ursula Ott (1974) ve R. P. Celilova (1976) tarafından yapılmıştır. Celilova neşri, müellif hattı olan Taşkent yazmasının tıpkıbasımını bulundurması bakımından önemlidir. Taşkent yazmasındaki eksik yapraklar Sutûde yayını esas alınarak Özbekistan SSCB Bilimler Akademisi asistanlarından Osman Kerimov tarafından güzel bir hatla kaleme alınmış ve romen rakamı ile sayfa numarası verilerek tıpkıbasımın arkasına eklenmiştir. Eser,

² Muhakkık Hillî’nin (ö. 1277) yeğeni olup *Allâme* lakâbıyla ün bulmuştur. Hille ekolünün önde gelen müçtehitlerindedir

değişik makalelere de konu olmuştur (Aslam 1965; Celilova 1976: 48-52; İbragimov 1964: 141-157; Sal'e 1949: 11; Sal'e 1954: III, 107-118; Alışık 2004).

(6) *Sulūkü'l-mülūk*: İslâm prensipleri çerçevesinde devlet yönetimini anlatan ve oldukça hacimli olan bu eser, Şeybânî Han'ın ölümünden sonra han olan yeğeni Ubeydullah Han'a ithaf edilmiştir. *Sulūkü'l-mülūk*, Farsça olarak Buhara'da 920/1514 yılında tamamlanmış ve Ubeydullah Han'a sunulmuştur. Huncî, bu eserini Şafî mezhebi prensipleri doğrultusunda yazmıştır. Eserin British Library (OR 253) (Rieu 1881: 448) ve Leningrad'da olmak üzere iki yazması vardır. British Library yazması 1089/1678 yılında çekimlenmiştir. Leningrad yazmasının Huncî'nin kendi hattı ile yazılmış olması da çok muhtemeldir.³ Şeybânîler'in Ubeydullah Han dönemi için çok mühim bir kaynak olan bu eser Muhammed Ali Muvahhid, M. Nizameddin (1960: vol. 3-4, 310-313) ve Muhammed Eslem tarafından ayrı ayrı yayımlanmıştır (1974).

916/1510 tarihinde Merv'in düşmesi ve Şeybânî Han'ın, Safevî ordusu tarafından öldürülmesi, Huncî'nin hayallerini yıkar. Kendisinin koruyucusuna yönelik beklentileri ne yazık ki gerçekleşmemiştir. Mihmân-nâme'nin otobiyografik bölümlerinde olayların seyrinin bu şekilde değişiklik göstermesi, Huncî üzerinde derin izler bırakmış bırakmıştır. Huncî, daha sonraki iki yılını, yeniden Şah İsmail'in yanı sıra müttefiki konumundaki Babürlülerin hakimiyetine giren Semerkant'ta saklanarak geçirir. 918/1512 yılında Huncî'yi yeniden Semarkant'ta yazma işi ile iştigal ederken görürüz. Bu dönemde şehir yeniden Ubeydullah Han komutasındaki Özbeklerin eline geçmiştir.

Şeyh Ahmed-i Yesevî'nin türbesinde yapılan akidle birlikte Ubeydullah Han, Huncî'yi *Sulūkü'l-mülūk*'ün bir araya getirilmesi vazifesi ile görevlendirir. Söz konusu bu eser, didaktik bir çalışma olarak, Prens kitapları için bir ayna özelliği gösterir. Eser başlıklarla birlikte Mâvardî'nin *el-Ahkâmü's-Sultaniyye* (1976, 1996) adlı eserindeki gibi yönetim el kitabı mahiyetindedir. Eserde İslâmın ilk yüzyıllarında geliştirilen normların, boy konfederasyonunun gerçeklerini göz önüne alarak, İslâmî olmayan ancak göçebe ve Türk özellikler gösteren siyasî organlara uygulanması hedeflenmiştir. Huncî, bu eserde hem Özbeklere hem Hanefî hem de İran kökenli Şafî mezhebine dair tavsiye ve şer'î tefsirlerde bulunmaktadır. Eserde mevcut devlet ilişkileri üzerinde son derece gerçekçi ve dengeli görüş ve tavsiyeler yanında hadis ve dinî esasların yer aldığı kitaplardan da uzun sayılacak alıntılar yapılmıştır. Bu çerçevede daha önce Moğol hakimiyeti döneminde damga vergisi (tamga) olarak uygulanan vergilendirme sistemi bu kez İslâmî ögelere atıfta bulunularak zekât terimi altında uygulamaya konulmuştur. Cihad üzerine yazılmış olan bölümde ise Huncî, Merv şehrinin düşüşü ile ilgili çıkardığı derslere yer vermiştir. Her şeye rağmen, Şah

³ Fazlullah Bin Rûzbihân *Şerh-i Kaşîde-yi Burde el-Buşîri*, IVAN [Institut Vostokovedniia AN SSR Nu. 3b; Nu: 4880 1^b. LO [Lesovodstvo i Okhda] INA [Institut Naradov Azii AN SSR] Nu.: 1326 1^b.

İsmail'in maiyetindeki günahsız ve suçsuz toplulukların kanı akıtılmasını diye artık Safevîler aleyhine cihat çağrısı yapılmayacaktır. Huncî, ayrıca On İki İmam doktrinin şeriat hükümlerini gözettiğini ve sosyal yaşantıda bu doktrin ve hükümlerin bütün müminler tarafından uygulanmasını tavsiye etmiştir. Huncî'nin yukarıda ana çizgileri verilen doktrine dair tavsiyelerinin Ubeydullah Han tarafından ne derecede dikkate alınarak uygulandığını bilemiyoruz. Ubeydullah Han, Horasan'ın hakimiyetinin elde edilmesi ile ilgili olarak Safevîlerle giriştiği mücadele yanında bu tür dini konulara genelde daha geniş ve ılımlı yaklaşmıştır.

Huncî'nin özellikle Sulûkü'l-mülûk eseriyle Orta Asya'da büyük izler bıraktığı şüphesizdir, Semerkant bölgesinin, Sünnî merkezlerden uzaklaşması, kendisinin yukarıda belirtilen faaliyetleri sonucunda durdurulmuş ve özellikle Sulûkü'l-mülûk eseri sayesinde bu görüş, Özbek hâkimiyet alanlarının dışında da diğer Sünnî liderler arasında geniş anlamda rağbet görmüştür. Huncî'nin eserlerinin Babürlüler hakimiyetinde bulunan Hindistan'da da politik anlamda etkilerinin bulunması kaçınılmazdır, ancak bu konunun ayrıntılı biçimde incelenmesi gerekmektedir.

(7) *Şerh-i Kaşîde-yi Burde*: Fazlullah Huncî'nin son eseri olan bu çalışması el-Büşîrî'nin ünlü kasidesinin Farsça şerhidir. Bu eser 921/1515'te tamamlanmıştır (Storey 1936: 300).

(8) *Şerh-i veşâyâ-yi 'Abdülhâlik-i Gucduvânî*: Orta Asyalı ünlü din bilgini Gucduvânî'nin soy kütüğü, halifeleri ve vasiyetlerinin şerhi hakkında değerli bilgiler verilen bu risalenin tek yazması Süleymaniye Kütüphanesi (Yahya Tevfik Nu. 1500, 83^a-102^b)'nde bulunmaktadır.

Yazarın bu eserleri dışında bizzat kendisinin ya da ondan bahseden kaynakların verdiği bilgilere göre şu eserleri de vardır: *Hall-i Tecrîd*, *Ta'likât ber Kitâb-i Muḥâkemât*, *Ḥavâşî ber Ḥavâşî-yi Şerḥ-i Cedîd*, *Meḳâsîd*, *Ḥavâşî* ve *Ta'likât ber Keşşâf*, *Ḥavâşî* ve *Ta'likât ber Şerḥ-i Muvâfiḳ*, *Hâşiyeye ber-Tecrîd*, *Şerḥ-i ber saḫîḫ-i Müslîm*, *Neseb-nâme-i Muḥammed Ḥân* (Şeybânî Han'ın seçeresi olan bu risalenin varlığından Mihmân-nâme'den haberdar olmaktayız), *Risâle-i Hârişîye* (bu risalenin varlığından Mihmân-nâme'den haberdar olmaktayız, ayrıca Mihmân-nâme'de bununla ilgili müstakil bir bölüm de mevcuttur), *Vâkı'ât-i 'Ubeydullâh Ḥân Şeybânî*, Farsça bir tefsiri ve *Cemâlu'd-dîn-i Erdistânî* hakkında bir risalesi bulunduğu bilinmektedir (Muhammed Akbar 2003). Huncî'nin yukarıda adları yazılı olan eserleri hakkında fazla bilgiye sahip değiliz.

Yakarışın Dili

Bütün eserlerini Arapça ya da Farsça yazmış olan Huncî, Türkçe bildiğini *Mihmân-nâme-i Buhârâ* adlı eserinde birçok kez belirtmiştir. Yalnız onunla ilgili kaynaklarda Türkçe yazdığına dair bir kayıta rastlanmamaktadır. Bildirimize konu olan manzume

Huncî'nin bilinen tek Türkçe manzumesidir (Woods 1992: 4; Tekindağ 1967, 1968: 72-73). Yaşamının tamamını Türk saraylarında geçirmiş olan bu bilim adamı ve tarihçinin başka Türkçe şiirleri de olmalıdır. Onun iyi derecede Türkçe bildiğini Farsça yazdığı eserlerinde kullandığı Türkçe terminoloji ve özellikle *Mihman-nâme-i Buhârâ*'da Şeybânî Han'ın Türkçe şiirine yazdığı Farsça şerhten ve Yesevî'nin tarikat âdâbını anlatan eseri ile Ahmedî'nin İskender-nâme'si (Sutude: 1962- 51, 154, 255-256) gibi döneminin önemli Türkçe eserlerini okumuş olmasından anlamaktayız.

Hoca İsfahânî, bu yakarışını Çağatay Türkçesi ile yazmıştır. Yaşamının büyük bir kısmını Azerbaycan coğrafyasında ve Akkoyunlu sarayında geçirmiş olan İsfahânî'nin dilinde de bunun etkilerini görmek mümkündür. Söz konusu yakarışta Azerbaycan Türkçesi'nin kimi özellikleri de bulunmaktadır: *men demen kim* "ben demem ki", *sen, yığlaban, eyle* (Ergin 1963: 108) *kim* "öyle ki", *beyle* (Duman 1995: 228) *kim* "böyle ki", *vaşfuñ* v.b. Klâsik sonrası Çağatay Türkçesi ürünlerinde Oğuz, Kıpçak özelliklerinin görülmeğe başladığını biliyoruz (Arat 1960: 225-232; Karaağaç 1997; XXII-XXXI). Borovkov (Borovkov 1946: 92-120; Uygun: 1954 59-96) bu durumu "Celâir ile Akkoyunlu ve Karakoyunlu Türkmenleri zamanında mühim kültür merkezi olan Tebriz'den gelen Azerbaycan ve Türkmen edebî geleneğinin tesiri imkân dahilindedir. Nevâî'den önceki devirde Azerî dilinin kültür sahasına olan büyük tesiri şüphesizdir ve Eski Türk dili ile ilgili olarak Melioranskiy, Korş ve Cl. Huart buna işaret etmiştir." biçiminde açıklamıştır. Ruzbihân'ın dilinde görülen bu ikili kullanımlar Borovkov'un belirttiği üzere Çağatay Türkçesi içerisindeki Azerbaycan Türkçesi etkisi biçimde açıklanabileceği gibi, Her iki Türklük alanında da uzun süre yaşamış olmasından dolayı her iki lehçeye hâkimiyeti ile de açıklanabilir. Ayrıca, Azerbaycan Türkçesi üzerine yapılacak ciddî metin çalışmaları bu dönemin özelliklerini daha iyi ortaya koyacak ve iki lehçe arasındaki farklılık ya da birleşme noktalarının doğru tespitine imkân sağlayacaktır.

Yakarışın Bulunduğu Yer

Huncî'nin söz konusu manzumesi Feridun Ahmed Beğ (ö. 1583) tarafından yazılmış olan *Münşe'âtü's-Selâtin* (Feridun Ahmed Beg: 1274-1275 I, 416-418) adlı mecmuanın birinci cildinde yer almaktadır. Bu eser ilk Osmanlı pâdişahından III. Murad'a kadar olan padişah mektuplarının ve kimi yazışmaların kopyalarını içermektedir. *Münşe'âtü's-Selâtin* bu alanda yazılmış eserlerin en büyüğü ve en mükemmeldir (Mordtmann 1977: 569-570). Mecmuada önce şairimize ait aynı konuda yazılmış 27 beyitlik Farsça yakarış (Münşe'at: s. 416-417), ardından da 42 beyitlik Türkçe yakarış (Münşe'at: s. 417-418) verilmiştir.

Yakarışın Yazılış Tarihi

Münşeât'tan edindiğimiz bilgiye göre Huncî bu manzum yakarışını Çaldıran savaşından sonra yazarak Sultan Selim Han'a göndermiştir.⁴ (Danişmend 1971 II: 10-15; Tekindağ 1967: 49-76) *Münşeât*'ta Farsça yakarıştan önce şu bilgi bulunmaktadır: *Çaldıran vaq'asından sonra H'âce İsfehânî tarafından dergâh-i 'âlî-yi hazret-i Sultân Selîm Hânî'ye taqdîm olunan manzûme-i tazarru'-i merkûmedir.* (Münşeât: 416).

Çaldıran savaşı 2 Recep Çarşamba 920/ 23 Ağustos 1514 tarihinde yapıldığına, Sultan Selim'in hakanlığı 1520 yılında son bulduğuna ve Huncî 1521 yılında öldüğüne göre bu yakarış 1514-1520 yılları arasında yazılmış olmalıdır.

Yakarışın Yazılış Sebebi

Kısa hakanlık döneminde Sultan Selim I (1412-1520) doğru politikasının gereği olarak Safevîlerle mücadele içinde bulunmuştur. Özellikle Şah İsmail dönemindeki Osmanlı Safevî ilişkisi XV yy'daki sosyo-politik ve dinî gelişmelerle yakından bağlantılı olmuştur (Babinger – Köprülü 1996: 19; Hinz 1992; Kütükoğlu: 1993; Çiftçioğlu 1949: 249; Melikoff 1993; Sümer 1976; Efendiyev 1993: 33-58; Allouche: 1983: 69-145; Savaş 2002: 22). Bu dönemde Şah İsmail başta Tebriz olmak üzere Azerbaycan'ı ve kısa bir süre içinde de bütün bir İran'ı egemenliği altına almıştır. Bu yeni gelişme Osmanlıların ve Şeybânîlerin yanı başındaki politik coğrafyanın değişmesi ve Safevîlerin büyüyen bir güç olarak ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Şah İsmail'in başlattığı dinî hareket (Uyar 2004: 107-171) Azerbaycan'da, Irak'ta ve Anadolu'da kısa sürede yayılmış ve çok etkili olmuştur. Anadolu'daki Safevî kaynaklı Şii propagandalar Osmanlı devletini ciddi bir biçimde tedirgin etmiştir (Ocak 1996). Bu gelişmeler sonunda Selim I aldığı fetva ile 24 Sefer 920/ 20 Haziran 1514'te İstanbul'dan savaş için hareket etmiştir.

Anadolu coğrafyasındaki bu gelişmelere paralel olarak Horasan ve Maverâünnehr'de de Safevî ve Şeybânîler arasındaki güç dengeleri bozulmuş ve uzun sürecek olan istikrarsızlık ve savaş dolu bir döneme girilmiştir. Şeybânî Han *Kızıl börklüler/ sorh külahî* diye tanımlanan Safevîlerle savaşı bir güç mücadelesi değil *din savaşı / cihat* olarak değerlendirmiş ve nihayet Merv yakınlarında yaptıkları savaşta ordusu Şah İsmail'in ordusuna yenilmiş ve kendisi de Merv yakınlarında şehit düşmüştür. Bu gelişmeler sonucunda her iki taraf Safevîlere karşı doğal müttefik olmuşlardır (Bu dönem resmi yazışmalar için bak. Münşeât I, İstanbul 1274: 367-500, 525-527). Fakat Şeybânîler, özellikle Ubeydullah Han döneminde, güçlü ve hâkim bir

⁴ Çaldıran savaşı 2 Recep Çarşamba 920/ 23 Ağustos 1514 tarihinde Safevî Hanı Şah İsmail ile Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan arasında Çaldıran mevkiinde sabahın ilk saatlerinde başlamış ve Şah İsmail'in yenilgisi ile sonuçlanmıştır.

iktidar olarak Safevîlerle mücadelelerinde yalnız kalmışlardır. Osmanlıların Şeybânîlere karşı bu değişen tavrında, Safevî problemi ya da başka bir deyişle Safevî devleti ortadan kalktıktan sonra tabii olarak doğuda komşu konumuna gelecek kendileri kadar güçlü bir devlet istememeleri etkili olabilir. Çünkü bu dönemde Osmanlı'nın belleğinde Timur hezimetini henüz çok canlıdır (Gündoğdu 1999: 151-152). Her durumda bu üç büyük Türk devlet adamının (Selim I, Şah İsmail ve Şeybânî Han) birbirleri ile mücadelesi Anadolu, Orta Asya ve İran coğrafyasındaki Türk potansiyelini olumsuz etkilemiştir.

Huncî için bu mücadele çok önemlidir. Çünkü bu mücadelede şii otoritenin kendisine karşı takındığı sert ve olumsuz tavır sonucunda vatanı olan Azerbaycan'ı terk etmek zorunda kalmıştır. Ayrıca daha sonraki dönemde hamisi olan Şeybânî Hanları Şeybânî Han ve Ubeydullah Bahadır sürekli olarak Safevîlerle mücadele içinde olmuşlardır. Gönülden bağlı olduğu Şeybânî Han'ın Şah İsmail ile yaptığı savaşta öldürülmesi de onu derinden etkilemiştir. Huncî'nin bu manzumeyi yazış sebebini bütün bu olaylar çerçevesinde değerlendirmek gereklidir.

Yakarışın İçeriği

Münşeât'ta yukarıda değinildiği üzere biri Farsça diğeri Türkçe olmak üzere iki yakarış bulunmaktadır. Yirmi altı beyitten oluşan Farsça manzume Sultan'a övgü ile başlar ve kendilerini Safevîlerin zulmünden kurtarmak için istekte bulunan beyitlerle sonuçlanır. Bu Farsça yakarışın bitiminde *Bu dahı tarz-ı dîgerde mûmâ ileyhî olup bu beyti 'unvânında yazmıştır* ibaresini takiben Farsça bir beyit ve arkasından aynı konu etrafında yazılmış kırk iki beyitlik Türkçe yakarış bulunmaktadır. H'âce İsfehânî burada kendisini sürgündeki din bilgini olarak tavsif etmiş ve Horasan, Harezmi ve Balkan'ı Safevî politikaları sonucunda terk etmek zorunda kaldığını belirtmiş ve bir beyitte de Selim Han'ı Horasan'ı kurtarmak üzere davet etmiştir.

Türkçe Manzum Yakarış

Bahr-ı hafîf

Fe (fâ) i lâ tûn / Me fâ i lûn / Fe (fâ) i lûn

v v - - / v - v - / v v -

(Münşeât : 417/12-36)

1. Ey hilâfet serîrinin* şahı
V'ey 'adâlet sipihrinin mâhi⁵

* Mecmuada nazal n'nin yazımında hem ك hem de كُن kullanılmıştır. Bu ayrımı belirtmek üzere ك karşılığı olarak ñ, كُن karşılığı olarak da ٲ çevriyazı işareti kullanılmıştır.

⁵ Ey halifelik tahtının şahı, ey adalet göğünün ayı.

2. Ey Süleymān şıfāt ü ‘İsī-dem
V’ey nebī-ḥaşlet ü velī- maḳdem⁶
3. Ey seḥā’ mülkide sipehsālar
V’ey şecā‘āt memālikide medār⁷
4. Ey Sikender-sipāh ü Hızır-ilhām
V’ey Mesīhā-dem ü Kelīm-kelām⁸
5. Ey diyānet cihānıga sultān
Şāh bin şāh ü hüsrev-i devrān⁹
6. Ey yüzi āftāb-i evc-i celāl
‘Ālem ehli ḳaşınđa zerre-mişāl¹⁰
7. Tā zuhūr eylediñ bu ‘ālem ara
Tüşti zevḳ ü sürür ādem ara¹¹
8. Çaldıñ ey şeh cihānda kös-i nüvīd
Yetti dīn eḳliḡa şadā-yi berīd¹²
9. Hüsrev-i dīn-penāh şāh Selīm
Şadef-i dehr içinde dürr-i yetīm¹³
10. Tapdı Haḳ yolıda tarīḳ-i hüdā
Ḥaleda ‘llāhū mülkehū ebedā¹⁴

⁶ Ey Süleyman görünüşlü ve İsa soluklu. Ey nebi yaradılışlı ve eren sebatlı.

⁷ Ey cömertlik mülkünde askerlerin başbuḡu ve yüreklilik illerinde merkez.

⁸ Ey İskender askerli ve Hızır gibi ilahî düşünceli <olan>. Ey Mesiha gibi nefesi can veren ve Musa gibi Tūr-i Sīnâ’da Tanrı ile konuşan.

⁹ Ey din dünyasına sultan ve devranın sultanı, şāh oḡlu şāh.

¹⁰ Ey yüzün ululuk doruḡunun güneşi, âlem ehli senin katında zerre gibidir.

¹¹ Bu dünyaya geldiḡinden beri insanlar arasına zevk ve sevinç düştü.

¹² Ey şāh, sen <bu> cihanda müjde kösünü çaldıḡında din ehline habercinin sesi ulaştı.

¹³ Din koruyucusu hakan Selim Şāh, dünya sadefinin içinde (yer ve gök arasında) en büyük, eşsiz inci.

¹⁴ <O>Tanrı’nın yolunda hidayete erdi. Tanrı onun saltanatını sonsuza dek sürdürsün.

11. Ehl-i İslâm'nı hidâyet kııl
T̄uruk-i şer'ini ri'âyet kııl¹⁵
12. Beyle kim 'adl u dād var saña
Yār bolsun çehâr-yār saña¹⁶
13. Bil ki dīn ehliğa amān sin-sin
Mehdi-i āḫirü'z-zamān sin-sin¹⁷
14. Bar 'adl <u> seḫāñ için ḫayrān
Yüz tümen Ḥâtem ile Nûşirevân¹⁸
15. Beyle kim sinde bar fetḫ ü zafer
Ḳudret-i Ḥaḫ-durur ne fi'l-i beşer¹⁹
16. Men démen kim zemāne şāhi-sin
Bil ki sin ḳudret-i ilāhī-sin²⁰
17. Saña ey şāh 'arz-i ḫālīm bar
'Arz éter imdi kim mecālīm bar²¹
18. Luṭf eyle meniij murādıma yét
Dād-ḡ^vāḫıñ-men imdi dādıma yét²²
19. Bar idi meskenim Ḥorāsān'da
Mülk-i Ḥ^vārezm birle Balḫān'da²³
20. Kōrdim érse besī belā-yi vaṭān
Boldım ol mülkdin celā-yi vaṭān²⁴

¹⁵ İslâm ehlini doğru yola yönlendir. Şeriat yollarını gözet.

¹⁶ Senin için adalet ve doğruluk olduğu <müddetçe> dört seçkin dost sana yoldaş olsun.

¹⁷ Bil ki din ehline güven sensin ve ahir zaman Mehdisi de sensin.

¹⁸ Adalet ve cömertliğine hayran olan yüz tümen Hâtem ile Nûşirevân var.

¹⁹ Sende var olan fetih ve zafer, insan işi değildir. Bu Tanrı'nın kudretidir.

²⁰ Ben sana zamane şahısın demem. Bil ki sen ilahî kudretsin.

²¹ Ey şah benim senden bir isteğim var. <Ancak> şimdi bu dileğimi söylemeğe mecalim oldu.

²² Lutf eyle benim muradıma yetiş. Ben, senden adalet isteyenim, şimdi adaletime yetiş.

²³ Benim Horasan, Harez mülkü ve Balkan'da meskenim vardı.

21. Dīn serāyını küfr yıktı temām
Küfr, dīn mesnedide tuttu maḳām²⁵
22. Bid‘at ü fişḳ yıktı ‘ālemni
Fışḳ Ḥaḳ’dın ayırdı ādemni²⁶
23. Ḥanedānlar barısı boldı ḥarāb
Ḳalması şer‘ içinde āb u tāb²⁷
24. Baḡrımı küfr otı kebāb étđi
Dīn-i İslām’ını ḥarāb étđi²⁸
25. Bende’-i sünnī-i pāk-mezheb misin
Peyrev-i ‘ilm-i dīn ü mekteb misin²⁹

(Münşeāt : 418/1-17)

26. Anıḡ için bu bid‘at ehlidin
Maḡa yétđi cefā vü tıḡ-i kīn³⁰
27. Maḡa tüşmedi bu belā yalḡuz
Miḡnet ü cevır ü ibtilā’ yalḡuz³¹
28. Kim ki seni aytdı cefā kördi
Bid‘at ehlidin ibtilā’ kördi³²
29. Sendin ümmīd-vārdır ‘ālem
Luḡfiḡa muntazır benī ādem³³

²⁴ Yeterince vatan belası çektiğim için, o ülkeden gurbete düştüm.

²⁵ Küfr din sarayını bütünüyle yıktı ve din dayanağında yer tuttu.

²⁶ Bidat ve Tanrı yolundan sapma âlemi yıktı. Tanrı yolundan sapma insanı Tanrı’dan ayırdı.

²⁷ Han sülâlelerinin hepsi harap oldu. Şeriat içinde yol/usul/ güzellik kalmadı.

²⁸ Küfr ateşi baḡrımı yaktı ve İslām dinini harap etti.

²⁹ <Ey şah sen>arı mezhepli sünniliğin bendesisin; mektep, din ve bilimin izinden gidensin.

³⁰ Bu yüzden bidat ehlinden bana kin kılıcı ve cefa ulaştı.

³¹ Bu belâ, sıkıntı, eziyet ve düşkünlük yalnız bana ulaşmadı.

³² Seni anan herkes bidat ehlinden cefa ve eziyet gördü.

³³ Alem senden ümitlidir, insan oḡlu baḡışlamayı hazır olarak beklemektedir.

30. Rişte-i küfrini çekip üzgil
Lîk İslâm élini tîz tüzgil³⁴
31. İntizârıñ çeker Horāsānlık
Kıl Horāsān'da dağı sultānlık³⁵
32. Bar müştāk saña ehl-i 'Irāk
Eyle kim cāna ten érür müştāk³⁶
33. Māverāü'n-nehr'de şāh ü gedā
Kıladurlar saña müdām du'a³⁷
34. Ki siniñ devletiñ füzün bolğay
Düşmeniñ zār ü ser-nigün bolğay³⁸
35. Devlet ü nuşret-ile 'azm eyle
Küfr def'in kılurıñ hazm eyle³⁹
36. Kurtar İslām ehlini ğamdın
Miñnet-i bid'at-ile mātemdin⁴⁰
37. Luţf étüp hastelarğa dermān kıl
Hayr için zārlarğa ihsān kıl⁴¹
38. Ki cihāniñ nüvīdi sendindir
Dīn éliniñ ümīdi sendindir⁴²
39. Hı'ace-i haste kim odur mañzūn
Bağrı pür-hūn ü eşkidir gülgūn⁴³

³⁴ Küfr ipliğini çekip kopar, İslâm iline tez düzen ver.

³⁵ Horasanlılar yolunu gözler, Horasan'da da hakanlık yap.

³⁶ Cana tenin özlemi gibi Iraklılar da sana özlem doludur.

³⁷ Maveraünnehr'de şah ve halk durmaksızın sana dua etmektedirler.

³⁸ Senin kutun çok olacak, düşmanın da ağlayan ve talihsiz olacak<tır>.

³⁹ Kut ve başarı ile azm eyle, küfrü bertaraf etmek için sebat eyle.

⁴⁰ Müslümanları üzüntüden, bidat sıkıntısından ve yastan kurtar.

⁴¹ Yarlıgayıp sayırlara ilaç ol, hayır için ağlayanlara bağışta bulun.

⁴² Çünkü dünyanın muştusu sendendir. Din ülkesinin ümidi sendendir.

⁴³ Hasta Hoca mahzundur, bağı kan dolu ve gözyaşı da kanlıdır.

40. Yıgılaban vaşfuñı kılar dâ'im
Tiñridin devletiñ tiler dâ'im⁴⁴
41. Geh vücuduñ tapup hayât-ı ebed
Küfr ü bid'at élini kılgay red⁴⁵
42. Taht-i nuşret saña müdâm olsun
Devletiñ dağı müstedâm olsun⁴⁶

Kaynaklar

- Abu'l Hasan al-Mawardi (1996) *al-Ahkam es-Sultaniyyah*, [Translated by:Asadullah Yate], London.
- AFŞAR, İrac (1348/1969) "Risälâ-i Nâşinâhte ez Fađlullâh b. Rûzbihân-i Hıncı", *Yâdnâma-yi İrân-ı-yi Minürski* (Yayımlayanlar: Mucteba Minuvî-İrac Afşar), Tahran.
- ALIŞIK, Gülşen Seyhan (2004) "Şeybâniler Dönemi İçin Kaynak Araştırmaları: Mihmân-Nâme-i Buhârâ I" *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* Cilt 1, Sayı 1: Ankara, s. 118-140.
- ALLOUCHE, A., (1983) *The Origins and Development the Ottoman- Safavid Conflict* (906-962/ 1500-1555), Berlin.
- SAVAŞ, Saim , (2002) *XVI. Asırda Anadolu'da Alevîlik*, Vadi Yay. Ankara.
- ANAY, Harun (1994) "Devvânî" *D[iyanet Vakfı] İ[slâm]A[nsiklopedisi]*; IX; İstanbul, s. 257-262.
- ARAT, Reşit Rahmeti (1960) "Anadolu Yazı Dilinin Tarihi İnkişâfına Dair", *V. Türk Tarih Kongresi* 1956, Ankara, s. 225-232.
- ASLAM, M. (1965) "Fadl-Ullah bin Ruzbihân al- İsfahânî", *JPHS [Journal of the Pakistan Historical Society]* C. X/2, Karachi, , s. 121-134.
- Aşıkpaşaoğlu Ahmet Aşıkî (1949) *Tevârih-i Âl-i Osmân*, Yayına hazırlayan: ÇİFTÇİOĞLU [ATSİZ] N. , *Osmanlı Tarihleri I*, İstanbul .
- BABİNGER, F. – KÖPRÜLÜ, F. (1996) *Anadolu'da İslâmiyet*, Yayına hazırlayan: Mehmet Kanar, İstanbul .
- BLOCHET, E. (1900) *Catalogue de la Collection de Manuscrits Orientaux, Arabes, Persans et Turcs*, C. I, s. 296.
- BOROVKOV, A. K. (1946) "Alişer Navoi kak Osnovopolojnik Literaturnogo yazıka, Alişer Navoi, Sbornik Statey", *Akademiya Nauk SSSR, Moskova- Leningrad*, s. 92-120. (Çeviren: Rasime UYGUN, "Özbek Yazı Dilinin Kurucusu Ali Şir Nevayi", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Bülleten*), Ankara, 1954, s. 59-96.
- CELİLOVA, R. P. (1976) *Fazlallâh ibn Rûzbihân İsfahânî Mihmân-nâme-yi Buhârâ (Zapiski Buxarskogo Gostia)* Redaktör. A. K. Arends, Pamyatniki Pisimennosti Vostoka XXVII, Moskova: Nauka, 199+336 s.
- CELİLOVA, R.[P.] (1964) "K İzdaniiu versii Rukupisi ' Zapisk Buxarskogo Gostia' (Mihmân-

⁴⁴ Hoca İsfahânî ağlayarak daima seni över, Tanrı'dan sürekli olarak senin devletini ister.

⁴⁵ Vücudun ebedî yaşama ulaştığında küfr ve bidat ilini reddedeceksin.

⁴⁶ Zafer tahtı senin için sürekli olsun, devletin de dâim olsun.

- nâme-yi Buḥārā Fazlallāh b. Rūzbehān-İsfahānī", *ONU [Obshchestvennye Nauki v Uzbekistane]*, Nu: 10, Taşkent, s. 48-52.
- DANIŞMEND, İsmail Hami (1971) *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 2, s. 10-15.
- DĀNİŞPAZHŪH, Muhammed-Taḳî, (1348/1969) "Hidāyet al-taşdīq ilā ḥikāyet al-ḥarīk", *Yādnāma-yi Īrān-ī-yi Minürski* (Yayımlayanlar: Mucteba Mīnuvī-İrac Afşar), Tahran.
- DUMAN, Musa (1995) *Evlīya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TDK Yay Nu.:616, Ankara.
- Ebu'l-Hasan el-Māverdi, *El-Ahkāmü's- Sultāniyye* [Çeviren: Ali Şafak], İstanbul 1976.
- EFENDİYEY, O. (1993) *Azerbaycan Safeviler Döleti*, Bakı.
- ERGİN, Muharrem (1963) *Dede Korkut Kitabı II, İndeks-Gramer*, TDK Yayınları, TTK Basımevi, Ankara, 1963.
- GÜNDÖĞDU, Abdullah (1999) "Türkistan'da Osmanlı İrān Rekābeti: (1583-1598)", *Türk Ocakları İzmir Şubesi Osmanlı Devleti'nin 700. Kuruluş Yıldönümü Uluslar arası Osmanlı Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, İzmir 8-10 Nisan 1999, İzmir, s. 151-152.
- HAARMAN, U[Irich] (1978) "Khundji Fadl Allah B. Rūzbihān", *EI [The Encyclopadia of Islam New Edition]*, Vol. IV, Leiden, s. 55.
- HAARMAN, U[Irich] (1974) "Staat und Religion im Transoxanien im Führen 16 Jahrhundert", *ZDMG[Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gessellschaft]*, Vol. CXXIV, Leipzig (Weisbaden), s. 332-369.
- HİNZ, Walter (1992) *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd*, Çev. Tevfik Bıykoğlu, Ankara.
- HOCA, Nazif (1971) *Rūzbihān āl-Baklī ve Kitāb Kaşf al-Asrār'ı İle Farsça Bazı Şiirleri*, İstanbul.
- HUNCI, Muḥammed EmİN (1335/1956) "Faḫlullāh b. Rūzbihān-i Huncî" *Ferheng-i Īrān-zemİN*, IV, Tahran.
- İBRAGİMOV K. (1964) "Mihmān-nâme-i Buḥārā Rūzbehāna Kak İstoçnik po İstorii Kazakhstana XV-XVI vv." *Novye Materialy po drevnei i srednevekovoı İstorii Kazakhstana*, Akademii Nauk Kazakhskoy SSR, Alma-Ata.
- Khwāca Baha al-Din Nithārī-i Bukharī (1969) *Mudhakkir-i Ahbāb*, [Edited with critical notes and introduction Syed Muhammed Fazlullah], Haydarabad .
- KARAAĞAÇ Günay (1997) *Lütfi Divānı*, TDK Yay. Nu. 687, Ankara.
- Kilisli Rifat "Celālu'd-dİN Devvānİ (1331) 'Arz-nâme", *Milli Tettebular Mecmuası* II/5, İstanbul, 273-305, 385-386.
- KÜTÜKOĞLU, Bekir (1993) *Osmanlı- İrān Siyāsî Münasebetleri (1578-1612)*, İstanbul.
- MAZZAOUİ, M. (1972) *The Origins of the Safawids S'izm and the Gulāt*, Wiesbaden .
- MĒLİKOFF, İren (1993) *Uyur İdik Uyardılar*, Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları, [Çeviren Turan Alptekin] İstanbul.
- MİNORSKY, V. (1957) *Persia in A.D. 1478-1490 An Abridged Translation of Faḫlullāh b. Rūzbihān Khunji's Tāriḫ-i 'Ālām-Ārā-yı Āmñī*, London.
- MORDTMANN, J. H. (1977) "Ferīdün Bey", *İslām Ansiklopedisi*, MEB Yay. İstanbul, s. 569-570.
- Muḥammed Akbar 'Ashİq (2003) *Tāriḫ-i Ālām ārāy-i Āmñī Exposition of Sultāns Aq-quyūnlū's Ruling and Appearance of Safavid, Mīrās-i Maktūb*, Tahran .
- MUHAMMED ESLEM (1974) *Muslim Conduct of State Based Upon the Sulūkü'l-Mülük Of Fadl-Ullāh bin Rūzbihān İsfahānī*, İslamabad.
- NADERNEJAD, Nader(1985) "Akkoyunlu Tarihi Hakkında Bir Eser: Sultan Yakup Tarihi (Tarih'i Ālām Ārāy'ı Amīni), *Fen- Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, Ord. Prof. Dr. Zeki Velidi Togan Özel Sayısı*, Fasikül:1, Sayı:13, Atatürk Üniversitesi Yay. Erzurum , s. 297-299.
- NEFİSİ, Sa'İd (1344) *Tāriḫ-i Naẓn u Neş der Īrān ve der Zebān-i Fārsī tā Pāyān- Ķarn-i Dehom-i Hicrī*, Tahran, 1344, I.

- NİZAMUDDİN, M. (1960) "Sulûk al-Mulûk of Fadl Allah ibn Ruzbihân", *Journal of Pakistan Historical Society*, XIII, vol. 3-4, s. 310-313
- OCAK, Ahmet Yaşar (1996) *Babaîler İsyanı Alevîliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslâm Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, İstanbul.
- ÖRS, Derya (1998) *Fazlullâh B. Rûzbihân-i Huncî ve Târîh-i 'Âlem-ârâ-yi Emînî'si*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları (Fars Dili ve Edebiyatı) (Yayımlanmamış doktora tezi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mürsel Öztürk), Ankara.
- ÖZGÜDENLİ, Osman G. (2003) "Bir Ortaçağ İnan Şehrini Anatomisi: İsfahân (650-1500)", *Name-i Aşina*, V/ 11, Ankara, s. 57-97.
- RİEU, Charles (1881) *Catalogue of the Persian Manuscripts in the British Museum*, Vol. II,, London 1881
- SAL'E, M. A. (1954). "Moloizvestnyi İstochnik po İstorii Uzbekistana 'Mihmân-name-i Buḥārā' ", *TIVAN [Trudy Institututa Vostokovedniia Akademii Nauk Üzbek, SSR]*, C. 3, Taşkent, s. 107-118.
- SAL'E, M. [A.], (1949). "Kniga Buḥarskogo Gostia" (Mihmân-name-i Buḥārā) Fazlully Ruzbehāna", *IAN [Izvestiia Imperatorskoï Akademii Nauk Üzbek, SSR]*, Nu: 4, St. Petersburg, s. 11.
- STOREY, C. A. (1936) *Persian Literature A bio-bibliographical Survey*, Vol. I, Section II, . London.
- SUTUDE, Minûçîhr (, 1341/1962) *Mihmân-nâma-i Buḥārā (Târîh-i Pâdişâh-i Muḥammed Şeybânî)*, İntişârât-i Bungah-i terceme ve neşr-i kitâb, nu: 140: Mecmû'a-i mutün-i Farsî nu: 10, 34+403 s., Tahran (Eserin Lâtin harfli ön kapağundaki künye şöyledir: SOTOODEH, Manoochehr, Fazlullâh bin Rûzbehânî Huncî Mehmân-Nâma-ye Bokhârâ, Tahran).
- SÜMER Faruk (1976) *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara,.
- TEKİNDACI, Şehabeddin (1967) "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", *İÜ Tarih Dergisi*, C XVII, Sa. 22, Mart 1967, İstanbul, s. 72-73.
- TEKİNDACI, Şehabeddin (1968) "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", *İÜ Tarih Dergisi*, C. XVII, Sayı. 22, Mart 1967, İstanbul, s. 49-76.
- UYAR, Mazlum (2004) *Şii Ulemânın Otoritesinin Temelleri (İmâmiyye Şiâsında Usûlîlik ve Hiyerarşik Yapılanması)*, Kaktüs Yay. İstanbul.
- WOODS, John (1992^a) "Faḍlullâh b. Rûzbihân Khunji İsfahânî: Târîkh-i 'Âlâm-Ârâ-yı Âminî", *Royal Asiatic Society*, London 1992.
- WOODS, John (1992^b) Faḍlullâh b. Rûzbihân Khunji İsfahânî: Târîkh-i 'Âlâm-Ârâ-yı Âminî, *Royal Asiatic Society*, London. 1992.
- WOODS, John (1976) E, The Akkoyunlu: Clan, Confederation, Empire. A Study of 15th/9th Century Turco-Iranian Politics, *Biblioteca Islamica*, Minneapolis and Chicago.

Gülşen Seyhan Alışık

Doç.Dr., Marmara Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesidir.

Adres: Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. Göztepe Kampusu 81040 Kadıköy-İstanbul

E-posta: galisik@marmara.edu.tr

Yazı bilgisi :

Alındığı tarih: 3 Eylül 2005

Yayına kabul edildiği tarih: 30 Eylül 2005

E-yayın tarihi: 27 Aralık 2005

Çıktı sayfa sayısı: 18

Kaynak sayısı: 55